

Ocena ryzyka zawodowego

Czy pandemia COVID-19 wpływa na obowiązki pracodawców związane z oceną ryzyka zawodowego?

Obowiązek ochrony zdrowia i życia pracujących przez zapewnienie przez zapewnienie bezpiecznych i higienicznych warunków pracy przy odpowiednim wykorzystaniu osiągnięć nauki i techniki, zgodnie przepisami art. 207 § 2 oraz art. 304 ustawy Kodeks pracy, spoczywa:

1. na pracodawcy – w stosunku do pracowników zatrudnionych na podstawie stosunku pracy, a także w stosunku do osób fizycznych wykonujących pracę na innej podstawie niż stosunek pracy lub prowadzących na własny rachunek działalność gospodarczą w zakładzie pracy lub w miejscu wskazanym przez pracodawcę;
2. na przedsiębiorcy – w stosunku do osób wykonujących pracę na innej podstawie niż stosunek pracy lub prowadzących na własny rachunek działalność gospodarczą, którym ten przedsiębiorca organizuje pracę.

W szczególności pracodawca/przedsiębiorca jest obowiązany:

- organizować pracę w sposób zapewniający bezpieczne i higieniczne warunki pracy,
- zapewniać przestrzeganie w zakładzie pracy przepisów oraz zasad bezpieczeństwa i higieny pracy, wydawać polecenia usunięcia uchybień w tym zakresie oraz kontrolować wykonanie tych poleceń,
- reagować na potrzeby w zakresie zapewnienia bezpieczeństwa i higieny pracy oraz dostosowywać środki podejmowane w celu doskonalenia istniejącego poziomu ochrony zdrowia i życia pracowników, biorąc pod uwagę zmieniające się warunki wykonywania pracy.

Działaniem kluczowym pracodawcy, stanowiącym punkt wyjścia dla działań zmierzających do zapewnienia bezpieczeństwa i zdrowia pracujących, jest dokonanie przez niego oceny ryzyka zawodowego oraz zastosowanie niezbędnych środków profilaktycznych zmniejszających to ryzyko (art. 226 pkt 1 ustawy Kodeks pracy). Przeprowadzając ocenę ryzyka zawodowego, pracodawca ma obowiązek uwzględnić wszystkie czynniki występujące w środowisku pracy oraz związane z jej wykonywaniem.

W związku z epidemią COVID-19, w zakładach pracy pojawiło się nowe zagrożenie spowodowane przez szkodliwy czynnik biologiczny - wirus SARS-CoV-2. Dlatego też, biorąc pod uwagę powyższe, pracodawcy są zobowiązani do podjęcia działań zmierzających do ograniczenia ryzyka związanego z narażeniem na ten czynnik biologiczny – wprowadzania w zakładach pracy stosownych procedur/wytycznych/zaleceń/wskazówek mających na celu ochronę pracowników przed możliwością zakażenia się SARS-CoV-2.

Zagrożenie związane z możliwością zachorowania pracownika na COVID-19, podobnie jak w przypadku innych chorób o podłożu wirusowym i bakteryjnym, może mieć dwojaki charakter:

1. związany z prowadzeniem określonego procesu pracy,
2. wynikający z ogólnych warunków epidemiologicznych.

W pierwszym przypadku, ryzyko jest bezpośrednio związane z rodzajem działalności przemysłowej, usługowej, badawczej lub medycznej, w której występuje zamierzony lub niezamierzony kontakt z czynnikiem biologicznym. Taka sytuacja występuje przy pracach wskazanych w załączniku nr 2 „Wykaz prac narażających pracowników na działanie czynników biologicznych” do rozporządzenia Ministra Zdrowia z dnia 22 kwietnia 2005 r. w sprawie szkodliwych czynników biologicznych dla zdrowia w środowisku pracy oraz ochrony zdrowia pracowników zawodowo narażonych na te czynniki:

Do prac wymienionych we wspomnianym załączniku nr 2 należą:

1. Praca w zakładach produkujących żywność.

2. Praca w rolnictwie.
3. Praca, podczas której dochodzi do kontaktu ze zwierzętami lub produktami pochodzenia zwierzęcego.
4. Praca w jednostkach ochrony zdrowia, w tym w pomieszczeniach izolacyjnych i zakładach, gdzie są wykonywane badania pośmiertne.
5. Praca w laboratoriach klinicznych, weterynaryjnych lub diagnostycznych.
6. Praca w zakładach gospodarki odpadami.
7. Praca przy oczyszczaniu ścieków.
8. Praca inna od wymienionej w lp. 1-7, w przypadku której wynik oceny ryzyka, przeprowadzonej zgodnie z § 5 i § 6 rozporządzenia, wskazuje, że czynniki biologiczne mogą być obecne w środowisku pracy.

W zależności od rodzaju kontaktu z czynnikiem biologicznym wyróżniamy dwa rodzaje zakładów pracy:

- zakłady, w których występuje bezpośredni i świadomy kontakt z SARS-CoV-2,
- zakłady, w których nie przewiduje się świadomego zamiaru kontaktu z SARS-CoV-2, lecz z uwagi na charakter ich działalności praca może skutkować narażeniem pracowników na działanie koronawirusa.

Osobną kategorię stanowią wszystkie inne zakłady pracy, w których w związku z wystąpieniem na terenie naszego kraju epidemii może dojść do zakażenia SARS-CoV-2.

Każdy z ww. przypadków jest odmienny i wymaga odrębnego podejścia, zarówno na etapie oceny ryzyka, jak i podejmowanych działań zapobiegawczych i korygujących. Ich rozgraniczenie jest bardzo istotne z punktu widzenia zapewnienia właściwego poziomu ochrony pracowników przed możliwością zachorowania na COVID-19.

Ocena ryzyka zawodowego przy pracach wymienionych w załączniku nr 2 do rozporządzenia w sprawie szkodliwych czynników biologicznych dla zdrowia w środowisku pracy oraz ochrony zdrowia pracowników zawodowo narażonych na te czynniki.

Zgodnie z rozporządzeniem, przy ocenie ryzyka zawodowego związanego z narażeniem na czynniki biologiczne istotny jest rodzaj czynności wykonywanych przez pracownika. Głównym czynnikiem ryzyka są wszelkie czynności z zamierzonym (świadomym) użyciem czynnika biologicznego. Przykładem czynności z zamierzonym zastosowaniem czynnika biologicznego, jakim jest wirus Sars-Cov-2, są prace z hodowlami komórkowymi, produkcją szczepionek, stosowaniem szczepów referencyjnych, postępowaniem z już zdiagnozowanymi próbkami, itp. Taka sama sytuacja będzie występować także w przypadku opieki nad chorymi na COVID-19 w szpitalach lub oddziałach zakaźnych.

W zakładach, w których występuje bezpośredni i świadomy kontakt z SARS-CoV-2, należy jednoznacznie określić rodzaj, stopień oraz czas trwania narażenia na działanie wirusa. Identyfikacja powinna doprowadzić do stworzenia wykazu prac w kontakcie z SARS-CoV-2. W każdym z tych przypadków, oceniając ryzyko, należy w sposób szczegółowy opisać przebieg procesu pracy, przy którym może dojść do kontaktu z wirusem, z podziałem na etapy pracy. Poszczególne czynności, przy których może dojść do kontaktu z czynnikiem biologicznym, jakim jest SARS-CoV-2, muszą być opisane jednoznacznie i precyzyjnie. Zidentyfikowane czynności należy rozpatrywać pod względem możliwej ekspozycji (np. czy tworzy się aerozol, czy wykonywane są czynności manualne), czasu jej trwania, dróg narażenia.

Sama obecność szkodliwego czynnika na danym stanowisku pracy nie decyduje o tym, że wszyscy pracownicy przebywający na tym stanowisku pracy są jednakowo narażeni. Kwestia ta musi za każdym razem podlegać indywidualnej ocenie.

Kolejną grupę stanowią zakłady, w których nie przewiduje się świadomego zamiaru pracy lub kontaktu z SARS-CoV-2, lecz praca może skutkować narażeniem pracowników na działanie czynnika biologicznego. Taka sytuacja występuje np. w służbie zdrowia (za wyjątkiem szpitali lub oddziałów zakaźnych) oraz w laboratoriach klinicznych i diagnostycznych (za wyjątkiem sytuacji badania próbek ze zidentyfikowanym wirusem SARS-CoV-2). Dlatego w tego typu przypadkach należy zebrać informacje na temat potencjalnego występowania szkodliwego czynnika biologicznego, np. u pacjentów oraz w

materiale i próbkach od nich pobranych. Od rodzaju zidentyfikowanych czynności zależą obowiązki pracodawcy, w tym zapewnienie odpowiednich środków hermetyczności przy wykonywaniu poszczególnych prac (jeśli jest to możliwe), tworzenie odpowiednich rejestrów, opracowywanie i zapewnienie stosowania przez pracowników odpowiednich procedur pracy.

Określenie, przy jakich pracach niezbędne jest stosowanie określonego środka ochrony indywidualnej, jest kluczowe w aspekcie oceny ryzyka zawodowego.

Ocena ryzyka przy pracach niewymienionych w załączniku nr 2 do rozporządzenia w sprawie szkodliwych czynników biologicznych dla zdrowia w środowisku pracy oraz ochrony zdrowia pracowników zawodowo narażonych na te czynniki

W większości zakładów pracy zagrożenie związane z SARS-CoV-2 nie wynika z procesów pracy, lecz jest związane z ogólną sytuacją epidemiologiczną występującą w danym regionie (należy przy tym pamiętać, że współpracownicy, interesanci, kontrahenci, klienci itd. co do zasady powinni być osobami zdrowymi i nie powinni stwarzać zagrożenia związanego z przenoszeniem patogenu). Zatem założenie, że ocenę ryzyka zawodowego w takich przypadkach należy prowadzić ściśle w oparciu o rozporządzenie w sprawie szkodliwych czynników biologicznych dla zdrowia w środowisku pracy oraz ochrony zdrowia pracowników zawodowo narażonych na te czynniki, nie byłoby prawidłowe. Nie oznacza to jednak, że nie należy posiłkować się wytycznymi określonymi w rozporządzeniu.

Przy pracach niewyszczególnionych w załączniku nr 2 do ww. rozporządzenia, co do zasady kontakt z wirusem nie następuje w związku z procesem pracy, lecz w związku z przypadkowym, niezamierzonym kontaktem z osobą chorą (nosicielem) lub przedmiotem, na którym może znajdować się wirus. Dotyczy to zarówno kontaktów pomiędzy poszczególnymi pracownikami, jak i kontaktu między pracownikami, a klientami (petentami, kontrahentami, podwykonawcami itp.), a także przenoszenia się wirusa na przypadkowych przedmiotach (np. opakowaniach). Nie jest to więc narażenie wynikające z zmierzonego użycia czynnika biologicznego w procesie pracy, lecz narażenie wynikające z sytuacji epidemiologicznej występującej w określonym miejscu i czasie.

Przedsiębiorcy (pracodawcy) muszą uwzględniać to zagrożenie epidemiczne w celu ograniczenia możliwości przenoszenia się chorób wśród pracowników, stosując się do zaleceń sanitarnych wydawanych przez odpowiednie instytucje i służby. Działania podejmowane przez pracodawców w obszarze analizy zagrożenia epidemicznego przy pracach występujących w zakładzie pracy, nie są działaniami bezpośrednio związanymi z oceną ryzyka zawodowego na podstawie § 39 rozporządzenia w sprawie ogólnych przepisów bhp. W tym przypadku odnoszą się one do ustalenia możliwości zakażenia się w zakładzie pracy wirusem SARS-CoV-2 i mają na celu ustalenie procedur wewnętrznych (wskazówek/zaleceń/wytycznych) ograniczających możliwość przenoszenia się choroby w związku z kontaktami pomiędzy pracownikami oraz pomiędzy pracownikami, a klientami.

Analiza ryzyka zakażenia wirusem SARS-CoV-2 w związku z zagrożeniem epidemicznym

Przy przeprowadzaniu identyfikacji miejsc i sytuacji przy wykonywanych pracach, w których prawdopodobieństwo kontaktu z osobą potencjalnie zarażoną wirusem SARS-CoV-2 lub skażonymi nim przedmiotami i pomieszczeniami jest największe, należy przede wszystkim wziąć pod uwagę:

- kontakty społeczne (między pracownikami, a także pracowników z osobami spoza zakładu pracy, w tym w szczególności z klientami sklepów, zakładów fryzjerskich i kosmetycznych, placówek oświatowych i kulturalnych, klubów sportowych);
- wspólne użytkowanie wyposażenia roboczego, maszyn i narzędzi oraz innych przedmiotów używanych w zakładzie pracy;
- wspólne korzystanie z pomieszczeń sanitarnych, ciągów komunikacyjnych, pomieszczeń socjalnych i sal konferencyjnych, itp.,
- obszary wspólne, w których ruch powietrza jest ograniczony, np. pomieszczenia bez otwieranych okien.

Przy planowaniu działań związanych z ograniczaniem rozprzestrzeniania należy określić:

- jakie czynności lub sytuacje w pracy mogą sprzyjać przenoszeniu się wirusa,
- kto i z jakim prawdopodobieństwem może zostać narażony.

Wskazane byłoby wyróżnić grupy podwyższonego ryzyka, tj. osoby, które z powodu charakteru wykonywanej pracy mają kontakt z większą grupą osób spoza zakładu pracy. Takimi grupami będą pracownicy obsługi sklepów, kurierzy, pracownicy służb porządkowych, urzędnicy obsługujący petentów, pracownicy zakładów fryzjerskich i kosmetycznych, kelnerzy,

Należy przy tym pamiętać, że celem analizy opisanej wyżej nie jest sporządzenie dokumentacji z oceny ryzyka zawodowego, lecz wdrożenie środków technicznych i organizacyjnych ograniczających ryzyko zachorowania pracowników na COVID-19.

Działania zapobiegawcze

Działania zapobiegawcze powinny w szczególności obejmować:

- ograniczenie liczby osób w pomieszczeniach, w celu zapewnienia dystansu społecznego;
- wprowadzenie fizycznych, nieprzepuszczalnych barier (np. przesłony plexi-glasowe), aby zmniejszyć kontakt między osobami;
- wprowadzenie organizacji pracy w zespołach o stałym składzie i ograniczonej liczbie kontaktujących się bezpośrednio ze sobą pracowników;
- ograniczenie spotkań wieloosobowych (narań, konferencji itd.) i zastąpienie ich spotkaniami online, nawet dla osób pracujących w tym samym budynku;
- wprowadzenie oznaczeń na drogach komunikacyjnych, w celu zapewnienia dystansu społecznego (np. ustanowienie jednokierunkowego ruchu w korytarzach, wyznaczenie odległości między osobami oczekującymi na wejście);
- pozostawianie otwartych drzwi na drogach komunikacyjnych, aby zmniejszyć ilość kontaktu z klamkami, a także potencjalnie poprawić wentylację pomiędzy pomieszczeniami pracy;
- zapewnienie codziennego sprzątnięcia i mycia powierzchni w przestrzeniach ogólnodostępnych, a w miarę możliwości prowadzenia dekontaminacji pomieszczeń;
- zapewnienie urządzeń do mycia rąk i środków dezynfekujących w pobliżu miejsc, gdzie występuje kontakt z osobami spoza zakładu;
- umieszczenie tabliczek przypominających o myciu i odkażaniu rąk.

W dniu 29 grudnia 2020 r. weszło w życie rozporządzenie zmieniające rozporządzenie w sprawie szkodliwych czynników biologicznych dla zdrowia w środowisku pracy oraz ochrony zdrowia pracowników zawodowo narażonych na te czynniki. W rozporządzeniu zostały zmienione załącznik nr 1 poprzez włączenie do listy już uwzględnionych wirusów koronawirusa zespołu ostrej niewydolności oddechowej 2 (SARS-CoV-2), który został zaliczony do 3-ej grupy zagrożenia.

Ponadto na pracodawców został nałożony obowiązek aktualizacji oceny ryzyka zawodowego, na jakie jest lub może być narażony pracownik, sporządzonej przed dniem wejścia w życie ww. rozporządzenia zmieniającego (tj. przed 29 grudnia 2020 r.), z uwzględnieniem klasyfikacji i wykazu szkodliwych czynników biologicznych określonych w znowelizowanym załączniku nr 1 do rozporządzenia zmienianego - w terminie 30 dni od dnia wejścia w życie niniejszego rozporządzenia.